

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛІЗМ: СУТНІСТЬ І ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ

Е. І. ПУТЯТІН, аспірант
(Маріупольський державний університет)

Анотація. Розглянуто сучасні підходи до визначення сутності регіоналізації та регіоналізму, визначено їхні основні організаційні моделі та теоретико-методологічні засади розвитку.
Ключові слова: інтеграція, глобалізація, регіоналізація, регіоналізм.

Процеси регіональної економічної посилюються у сучасній світовій практиці, що відображають кількісні показники розвитку сучасних інтеграційних об'єднань та інших форм інтеграційної взаємодії на різних рівнях. Поглиблення глобалізації, її поширення на всі сфери життєдіяльності людства наділяють процеси регіональної інтеграції якісно нових ознак. За таких умов регіони у світовій економіці стають особливими акторами міжнародних відносин, будуючи нову просторову конфігурацію сучасного глобального простору [20].

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє зробити висновок про те, що сьогодні сформовано достатню теоретико-методологічну основу дослідження процесів розвитку регіональної інтеграції, формування регіону як цілісної системи (наукові розробки М. Алле, Б. Баласси, Е. Болдвіна, Ю. Борко, В. Будкіна, О. Буторіної, У. Ваннопа, Е. Венайблза, О. Гранберга, М. Гюнарсона, М. Джинніса, В. Загашвілі, У. Ізарда, М. Кітінга, Л. Ліндберга, Дж. Лессінджера, Р. Лукаса, Д. Лук'яненко, Н. Мікули, Д. Мітрані, В. Молле, Ж. Монне, Дж. Новотні, Ю. Пахомова, М. Перкманна, А. Поручника, А. Скотта, Ф. Содербаума, Г. Снукса, М. Сторпера, А. Хааса, Б. Хеттне, В. Чужикова, М. Шиффа, Ю. Шишкова та ін.). Незважаючи на достатню кількість праць, у науковій літературі недостатньо дослідженим залишається визначення регіону в міжнародній економіці, процеси глобальної регіоналі-

зації, відповідно, виникає об'єктивна потреба визначення сутності регіоналізації та регіоналізму, зв'язування теоретико-методологічних засад їх розвитку.

Отже, традиційно регіон розглядається з погляду декількох ознак: його територіальності, самодостатності, яку забезпечує відтворювальний механізм, функціональності тощо, які є певними характеристиками організації відносно завершеного господарського комплексу у структурі національного господарства, що відрізняє цей регіон від інших територій, має відповідну цілісність [2–3, 7, 10, 14, 18]. Однак, як справедливо наголошував О. Гранберг, кожний регіон (крім світу загалом) може бути представлений як елемент деякої ієрархічної системи регіонів [7, с. 15], що, на думку В. Чужикова, свідчить про відкриту ієрархічну поліструктурну систему регіонів [13, с. 14]. Така поліструктурна система регіонів уже не обмежується виключно національними кордонами, а отже, утворення регіонів може бути пов'язано із групою країн, що мають спільне географічне положення, подібні природні умови, подібні спеціалізацію та рівень розвитку виробничої та невиробничої сфер [12, с. 3]. Слід погодитись із думкою української дослідниці І. Гладій про те, що регіон, як суб'єкт міжнародної економіки охоплює не тільки держави, а й окремі їх території [5, с. 222]. Виникнення подібних регіональних утворень на різних рівнях викликано наявністю певних спільних інтересів і задач, які формують країни

(або їх території), для вирішення яких останніми й створюються відповідні формування [11].

Оптимізація соціально-економічної структури територій через розвиток внутрішньоекономічних зв'язків, що розвиваються у межах національної економіки, та розширення і поглиблення співпраці з регіонами, що відносяться до інших держав і визначає сутність процесу регіоналізації [1]. Цей процес і є проявом регіональної інтеграції, що ґрунтується на розвитку міжнародного поділу праці.

Історично так склалося, що найчастіше розрізняють два ступені розвитку інтеграції поверхневу та глибоку [15]. Якщо перший ступінь є пов'язаним із зниженням або навіть бар'єрів у торгівлі товарами, то глибока інтеграція передбачає:

- додаткові елементи гармонізації національної політики (особливо тих її напрямів, що стосуються податків і субсидій, які формують стимули для виробництва і торгівлі), правового регулювання сфери виробництва і торгівлі (антимонопольне право, комерційне право, трудові відносини тощо);

- розвиток внутрішньої мобільності факторів виробництва (як капіталу, так і робочої сили), у тому числі через розвиток спільної інфраструктури (транспорту та комунікацій);

- узгодженість макроекономічної політики (у тому числі фіскальну та монетарну) за для досягнення стабільних макроекономічних умов, розвиток спільної валютної політики;

- створення відповідних інститутів для управління і сприяння інтеграції (регіональні фонди розвитку, установи з вирішення спорів і встановлення стандартів та ін.).

Отже, формування регіонів у міжнародній економіці пов'язано саме із розвитком глибоких форм інтеграції. Саме такі регіони й формують сучасну гео економічну та геополітичну конфігурацію світу, ознаки якої мають просторову природу [4, с. 8–9]. Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що регіоналізація відбувається не тільки у в національних межах. Хоча саме на цьому рівні відбувається пошук шляхів збереження ідентичності та самобутності регіону, оптимізація його соціально-економічної структури. Кінцевою

метою розвитку регіоналізації у цьому сенсі є реалізації власного потенціалу розвитку на основі найбільш повного використання переваг взаємодії із зовнішнім середовищем з урахуванням переваг міжнародного поділу праці й умов дотримання національної економічної безпеки [6]. Структурування простору може відбуватися і на транснаціональному рівні, унаслідок чого формується «система взаємодіючих регіонів», а економіка кожного регіону стає частиною одної або декількох регіональних систем [7, с. 15].

Сучасна теоретична модель регіоналізації характеризується такими принципами [1, с. 70; 12, с. 5]:

- системність (елементи будь-якої суспільно-економічної моделі є взаємопов'язаними та взаємозалежними);

- ієрархічність (між кожним рівнем регіонального утворення існують зв'язки підпорядкування);

- динамічність (регіональні процеси динамічно змінюються);

- відкритість (модель має відкритий характер);

- стійкість (регіони пов'язані в єдину цілісність);

- конгруентність (модель дозволяє моделювати та співвідносити різні рівні регіональних устроїв і визначати рівні їх адекватної ієрархічної);

- поліструктурність (модель має складну структуру, основні елементи якої, у свою чергу, можуть мати свою підструктуру);

- комплементарність (складові елементи моделі не тільки знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності, а й взаємодоповнюють один одного);

- ідентичність (розвиток моделі відбувається під впливом різних факторів, які впливають на характер динамічних змін, однак загалом вони не суперечать основній концепції побудови економічного простору);

- інституційна визначеність (модель має відповідні форми та власний механізм регулювання, в тому числі з можливою системою відповідних інститутів).

Якщо регіоналізація є процесом просторового структурування, то ідея цього струк-

турування визначають сутність регіоналізму, розвиток якого забезпечується через громадсько-політичний рух, спрямований на формування певних регіональних інститутів [8, с. 396], ґрунтуючись на відповідних принципах [17, с. 5] задля укріплення регіонів як суб'єктів політичних і управлінських відносин і реорганізації конкретного регіонального простору в парадигмі економічної та політичної залежності [19, с. 2].

На думку М. Кітінга [9], розвиток регіоналізму може бути забезпечено двома шляхами: знизу вгору (політичний рух регіональних еліт, спрямований на посилення ролі регіонів) та згори вниз (надання центром більших прав регіональним спільнотам задля задоволення їхніх вимог, передачу частини повноважень у регіони та проведення більш активної регіональної політики). Ці два шляхи фактично й визначають два типи регіоналізму.

Розвитку регіоналізму сприяють різноманітні фактори, як зовнішні, так і внутрішні:

1. Національні (економічні, політичні, інфраструктурні, культурні, історичні тощо).

2. Транснаціональні (розвиток інтеграційних процесів, регіоналізація діяльності ТНК тощо).

3. Субрегіональні (геоекономічні, пов'язані із необхідністю спільного вирішення конкретних проблем, ефективного використання потенціалу і таке інше та геополітичні, які викликані необхідністю забезпечення безпеки).

4. Глобальні (поглиблення міжнародного поділу праці, забезпечення сталого розвитку, зростання взаємозалежності країн, спільне розв'язання глобальних проблем тощо).

Внутрішні фактори розвитку регіоналізму (перші дві групи) пов'язані не тільки із економічними, політичними, культурними, історичними особливостями розвитку територій. Значний вплив на посилення регіоналізму забезпечують чинники транснаціонального характеру, які пов'язані з поширенням та поглибленням інтеграційних процесів, регіоналізацією діяльності ТНК. У свою чергу, зовнішні фактори (третья та четверта група) мають дію субрегіонального (які можуть бути геоекономічними та геополітичними) та глобального характеру. Під впливом зазначених

факторів відбувається розвиток регіоналізму, який має хвилеподібний характер, при цьому кожна хвиля регіоналізму у світовому господарстві має свої певні особливості.

Регіоналізм розвивається хвилеподібно, і кожна хвиля має свої особливості, причини та наслідки [16, 22]. Перша хвиля регіоналізму пов'язана з розвитком інтеграційних процесів серед країн Європи у 1950–1960-х рр., які мали приблизно однаковий рівень розвитку, регіонально близько розташовані, характеризувались спільністю проблем забезпечення економічної динаміки. Друга хвиля регіоналізму, що припадає на 1980–1999 рр., охопила країни не тільки Європи, а й Північної та Південної Америки, Азії, Африки. Саме у цей час відбувається перехід до більш глибоких форм інтеграційної взаємодії європейських країн, активізація інтеграційних процесів у країнах Північної та Латинської Америки, Африки та Азії. З розвитком регіоналізму відбувається поступове розширення його впливу, що пов'язано із переходом від простого обмеження або скасування торговельних бар'єрів (старий регіоналізм) до більш глибоких форм інтеграції, що мають значно ширшу сферу (новий регіоналізм). Поширення нового регіоналізму призвело до того, що географічні кордони країн уже припиняють збігатися просторовими колами проблем і задач, які потребують спільного вирішення, а це вже викликає необхідність дослідження трансконтинентальних напрямів розвитку інтеграційних процесів у світовому господарстві.

Отже, регіон як суб'єкт міжнародної економіки, формування якого є наслідком поглиблення інтеграційного розвитку, стає важливим актором у системі сучасних міжнародних відносин. Унаслідок посилення регіоналізації світового господарства відбувається формування відповідної просторової конфігурації сучасного глобального простору. Основними принципами розвитку сучасної моделі регіоналізації є системність, ієрархічність, динамічність, відкритість, стійкість, конгруентність, поліструктурність, комплементарність, ідентичність та інституційна визначеність. Якщо регіоналізація є процесом просторового структурування, то регіоналізм визначає ідею

цього структурування, його принципи й інститути, і розвивається через політичний рух регіональних еліт або через надання центром більших прав регіональним спільнотам. На розвиток регіоналізму впливають різноманітні фактори, основними з яких визначено національні, транснаціональні, субрегіональні та глобальні. Поглиблення інтеграційних процесів у світовому господарстві призвело до поступового переходу від старого до нового регіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія / О. Булатова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 386 с.
2. Верменич Я. В. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні / Я. В. Верменич. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. – С. 90–110.
3. Гарагонич В. В. Концептуальні засади транскордонного співробітництва України / В. В. Гарагонич // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 115. Вип. 102. Історичні науки. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 69–73.
4. Геєць В. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність / В. Геєць // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 4–15.
5. Гладій І. Міжнародна регіональна економіка як наука / І. Гладій // Журнал європейської економіки. – 2006. – Т. 5, № 3. – С. 220–236.
6. Гонта О. І. Принципи та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України / О. І. Гонта // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління : зб. наук. пр. – 2010. – № 1 (5). – С. 62–75.
7. Гранберг А. Основы региональной экономики / А. Гранберг. – М. : ГУВШЕ, 2001. – 495 с.
8. Европа: вчера, сегодня, завтра / Институт Европы РАН ; [ред. кол. РАН ; отв. ред. Шмелев Н. П.]. – М. : Экономика, 2002. – 823 с.
9. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе [Електронний ресурс] / М. Китинг // Логос. – 2003. – № 6 (40). – С. 67–116. – Режим доступу: <http://www.ruthenia.ru/logos/number/40/07.pdf>. – Назва з екрана.
10. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) / В. І. Павлов. – Луцьк : Настир'я, 2000. – 580 с.
11. Скотт Дж. Уэсли Северные измерения. «Мультишкалярный регионализм» в расширяющемся европейском Союзе [Електронний ресурс] / Дж. Уэсли Скотт ; пер. С. Евтушенко // Мировой политический процессор. – Режим доступу: http://www.worldpolit.ru/index2.php?option=com_content&task=view&id. – Назва з екрана.
12. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія : [у 2 т.] / Д. Лук'яненко, А. Поручник, Л. Антонюк [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2006. – Т. 1. – 592 с. ; Т. 2. – 592 с.
13. Чужиков В. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / В. Чужиков. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.
14. Шарьгин М. Д. Региональная организация общества / М. Д. Шарьгин. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1992. – 176 с.
15. Burfisher M. E. Regionalism: Old and New, Theory and Practice / M. E. Burfisher, S. Robinson, K. Thierfelder. – Capri : The International Agricultural Trade Research Consortium (IATRC) Conference, 2003. – 28 p.
16. Hettne B. Globalism and New Regionalism / Hettne Björn, Inotai András and Sunkel Osvaldo. – New York : Macmillan, 1999. – 308 p.
17. Jukarainen P. Any space for the postmodern identity? / P. Jukarainen; International conference «Border regions in transition», (14–16 June 1997). – Sartavala ; Joensuu : [s. n.], 1997. – 17 p.
18. Marcusen A. Region: The Economics and Politics of Territory / A. Marcusen. – Totowa : Rowman and Littlefield Publishers, 1987. – 346 p.
19. Payne A. Introduction: the Political Economy / Payne A. // Regionalism and World Order / A. Payne, A. Gamble. – Macmillan ; London : [s. n.], 1996. – P. 2.
20. Scott A. J. Regions, globalization, development / Allen A. J. Scott and Michael Storper // Regional Studies. – 2003. – Vol. 37: 6&7. – P. 579–593.
21. Storper M. Globalization, Localization and Trade / M. Storper // The Oxford Handbook of Economic Geography / Edited by Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, and Meric S. Gertler. – Oxford (U.K.) : Oxford University Press, 2000. – 146 p.
22. World Trade Report. The WTO and preferential trade agreements: from coexistence to coherence

[Електронний ресурс]. – Geneva: WTO Publications, 2011. – 251 p. // World Trade Organization [Official website]. – Режим доступу:

http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report11_e.pdf. – Назва з екрана.

Е. І. Путятін, аспірант (Мариупольський державний університет). Регионализация и регионализм: сущность и теоретические основы развития.

Аннотация. Рассмотрены современные подходы к определению сущности регионализации и регионализма, определены их основные организационные модели и теоретико-методологические основы развития.

Ключевые слова: интеграция, глобализация, регионализация, регионализм.

E. I. Putyatin, PhD student (Mariupol State University). Regionalization and regionalism: essence and theoretical bases of development.

Summary. The article dwells on the current approaches to defining the nature of regionalization and regionalism, their main models and the theoretical and methodological bases are defined.

Keywords: integration, globalization, regionalization, regionalism.